فصلنامه علمی _ترویجی اقتصاد و بانکداری اسلامی، شماره بیست و پنجم، زمستان ۱۳۹۷ - صفحات ۱۶۴-۱۴۵

بررسی نقش بانکداری اسلامی در اقتصاد مقاومتی

سیدرضا حسینی علائی[۱]
مسلم نیلچی[۲]

تاریخ دریافت:۱۳۹۷/۰۱/۱۸ تاریخ پذیرش:۱۳۹۷/۰۶/۲۰

چکیده

در دهه اخیر توسعه صنعت بانکداری اسلامی‌در سطح بین‌المللی با رشد چشمگیری مواجه بوده است و انواع مختلفی از موسسات مالی اسلامی (شامل بانک‌های اسلامی) در کشورهای مختلف اسلامی و غیراسلامی تشکیل و به فعالیت مشغولند. بانک‌های اسلامی در کشورهای گوناگون اسلامی‌توانسته‌اند در فضایی رقابتی، قابلیت‌های خود را در «واسطه‌گری مالی منطبق با شریعت» به منظور رفع نیازهای بانکی مشتریان مسلمان (و حتی مشتریان غیرمسلمان علاقه‌مند به بانکداری اسلامی) به خوبی نشان دهند. در این مطالعه تلاش می‌شود به بررسی تجارب و شیوه اجرای بانکداری اسلامی‌در نمونه‌ای از کشورها پرداخته شود. نتیجه پژوهش گویای آن است که توسعه‌ی بانکداری اسلامی از کارایی حمایت می‌کند.

واژگان‌کلیدی: بانکداری متعارف، کارایی اقتصاد، اقتصاد مقاومتی
طبقه‌بندی JEL: G21 ، D02 ، E5

۱.مدرس گروه مدیریت و حسابداری، دانشگاه ایوان‌کی rha114@eyc.ac.ir
۲. دانشکده اقتصاد، مدیریت و حسابداری، دانشگاه یزد (نویسنده مسئول) Moslem.Nilchi@gmail.com

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-22]

مقدمه

یکی از مسائل مورد تاکید مقام معظم رهبری (دام ظله العالی) در سال‌های اخیر، توجه به مسائل اقتصادی کشور می‌باشد. همچنین در ایران اسلامی‌که از سویی اقتصاد آن برپایه پول استوار است، بازار پولی حدود ۶۰ درصد از آن و بازار سرمایه حدود یک سوم از سهم اقتصاد، را تشکیل می‌دهد؛ و از سویی دیگر از آن‌جایی که بانک و بانکداری به عنوان قلب‌تپنده اقتصاد و جاری‌کننده خون در رگ‌های اقتصاد جامعه در حکومت اسلامی باید کاملا منطبق با موازین اسلام اداره شود تا پایه و اساس اقتصاد اسلامی باشد، توجه به بانکداری اسلامی‌از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.نظر به این‌که نظام بانکی در ساختار اقتصادی هر کشوری جایگاه مدیریت توزیع منابع پولی در میان فعالان بخش خصوصی و نیز بازوان اجرایی نهادهای ناظر بر اقتصاد برای کنترل و هدایت نقدینگی در جامعه است، لذا تطبیق روش‌ها و الگوهای استفاده شده در این نظام با اصول اسلامی‌در واقع به معنای انطباق سازوکارهای توزیع منابع مالی و سیاست‌های پولی با قواعد دینی و الهی است. بانکداری اسلامی برتقسیم ریسک، داد و ستد فیزیکی کالا، درگیری مستقیم با تجارت و کار با استفاده از عقود شرعی استوار است، و با مدیریت دارایی به دنبال افزایش درآمد عمومی‌است. افزایش حجم سرمایه، عامل مهم تولید است و از طریق افزایش بهره‌وری اقتصاد و نهادهای تولیدی، سبب بالا رفتن اشتغال، تولید و رفاه جامعه می‌شود و از این منظر بانکداری اسلامی با بهبود فضای کسب و کار و درگیر نمودن بخش واقعی اقتصاد می‌تواند بسترساز اقتصاد مقاومتی باشد؛ اقتصادی مبتنی برپایه‌های منابع داخلی که در برابر فشارها و تحریم‌ها دچار بحران نمی‌شود. در این مقاله، قصد داریم با نگاهی به تجارب و الگوهای بانکداری اسلامی‌در نمونه ای از کشورها، آثار آن براقتصاد مقاومتی را بررسی نماییم.

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

فلیحی و دیگران (۱۳۷۹) در « بررسی اثرات حجم پولی و تسهیلات بانکی برعرضه وتقاضای نیروی کار» از مجموعه مقالات « دهمین کنفرانس پولی و ارزی» به بررسی تاثیر سیاست پولی بر بازار کار پرداخته شده‌اند. در این تحقیق ابتدا اثر حجم پولی حقیقی بر کل اشتغال مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت این نتیجه به دست آمده است که حجم پول حقیقی در بلندمدت بر اشتغال تاثیر مثبت دارد و اثرپذیری اشتغال از سیاست پولی در کوتاه‌مدت از نظر آماری معنی‌دار نیست.

سلاجقه و گوهرریزی (۱۳۹۱) در تحقیقی با عنوان برنامه‌ریزی، کارآفرینی و توسعه هماهنگ مناطق کشور گامی‌موثر در اقتصاد مقاومتی، با نگاهی به جمعیت استان‌های کشور و روند تولید

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-22]

ناخالص داخلی استان‌ها (در سال‌های ۷۹ و ۸۳) سهم آن‌ها از تولید ناخالص داخلی کشور مورد بررسی قرار داده‌اند.

تراب‌زاده جهرمی و همکاران (۱۳۹۲) در تحقیقی با عنوان بررسی ابعاد و مولفه‌های اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه رهبری، موضوع اقتصاد مقاومتی را با توجه به سخنان ناب رهبری و با بهره، ابعاد، ویژگی‌ها و الزامات مقاومتی را استخراج کردند. هوشمند چایجانی و همکاران (۱۳۹۲) در تحقیقی با توجه به شرایط کنونی موجود در نظام اقتصادی کشور و تحمیل فشارهای ظالمانه، تلاش کردند ضمن توضیح آن، ابعاد اقتصاد مقاومتی با توجه به نظرات و بیانات مسئولان کشور تشریح شود.

مکرمی (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان « بررسی جایگاه نظام اعتباری بانک‌ها در راستای ابلاغ سیاست‌های اقتصاد مقاومتی با تاکید بر تولید، اشتغال و صادرات بومی» از مجموعه مقالات « بیست و هشتمین همایش بانکداری اسلامی» با استفاده از داده‌های اقتصاد ایران طی سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۹۳ یک الگوی معادلات ساختاری را برای راستی آزمایی نقش بانک‌ها در تامین هدف تقویت تولید و اشتغال در راستای اقتصاد مقاومتی طراحی می‌نماید. نتایج نشان داد ابزارهای بانکی کشور نظیر حجم سپرده‌ها و اعطای تسهیلات ارتباط مستقیم با اشتغال‌زایی و صادرات غیرنفتی دارند و نیز اشتغال‌زایی و افزایش صادرات غیرنفتی موجب افزایش تولید داخلی و تحقق سیاست‌های خودکفایی اقتصاد مقاومتی در زمینه تولید بومی خواهند شد. در این بخش به مبانی نظری تحقیق و بررسی مفاهیم لازم پرداخته شده است:

۱.تجارب بانکداری اسلامی

منظور از بانکداری اسلامی نوعی سیستم بانکداری است که مبتنی برکارکردهای اقتصاد اسلامی طراحی شده باشد. برخی از ویژگی‌ها و کارکردهای بانکداری اسلامی‌عبارتند از:

- انطباق برموازین شریعت اسلام (حذف ربا و غرر)
- ارتباط و پیوند میان بخش واقعی اقتصاد با بخش مالی (مرابحه، سلف، استصناع و اجاره)
- برآورده ساختن کلیه نیازهای بازار معاملات و مبادلات تجاری با بکارگیری انواع عقود اسلامیو روش‌های نوین مالی- اسلامی

در حال‌حاضر بانک‌های اسلامی‌در کشورهای گوناگون اسلامی به فعالیت مشغولند و توانسته‌اند در فضایی رقابتی، قابلیت‌های خود را در « واسطه‌گری مالی منطبق با شریعت» به منظور رفع نیازهای بانکی مشتریان مسلمان (و حتی مشتریان غیرمسلمان علاقه‌مند به بانکداری اسلامی) به

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-22]

خوبی نشان دهند. در این قسمت تلاش می‌شود به تجربه نمونه‌ای از تجارب بانک‌های مذکور که در کشورهای اسلامی و غیراسلامی به فعالیت می‌پردازند اشاره شود.

جدول ۱ . نمونه‌هایی از تجارب بانکداری اسلامی در جهان

نام کشور / بانک	وضعیت بانکداری اسلامی
مالزی	به جرات می‌توان مدعی شد در حال حاضر بانکداری و مالی اسلامی‌در جهان با نام مالزی شناخته می‌شود. بر اساس اهداف اعلام‌شده توسط ریاست بانک مرکزی و سایر مقامات اقتصادی، این کشور قصد دارد در آینده‌ای نزدیک خود را به عنوان «قطب بانکداری و مالی اسلامی‌جهان» مطرح کند. نظام بانکداری اسلامی‌مالزی دوگانه است. (کریشنان، ۲۰۰۸،محرابی،۱۳۹۱)در ۱۹۸۳، «قانون بانکداری اسلامی» در مالزی به تصویب رسید و در همان سال، اولین بانک اسلامی‌با عنوان «بانک اسلامی‌برهاد مالزی» تشکیل شد که هم در سطح ملی و هم بین‌المللی به عنوان یک بانک اسلامی‌فعال شناخته می‌شود. (صالح آبادی،۱۳۸۴، معصوبی نیا و شهیدی نسب، ۱۳۹۱)
سودان	کشور سودان از جمله کشورهایی است که به لحاظ تاریخی در اجرای بانکداری اسلامی‌پیش‌قدم بوده است. اولین بانک اسلامی‌در سال ۱۹۷۸ با نام «بانک اسلامی‌فیصل» آغاز به کار کرد. پس از تاسیس این بانک، سایر موسسات مالی اسلامی‌نیز به تدریج در حال شکل‌گیری بودند تا اینکه در سال ۱۹۸۳، «قانون شریعت اسلام» تصویب شد و به اجرا درآمد. از آن تاریخ کل نظام حقوقی سودان (از جمله نظام بانکی) اصطلاحاً اسلامی‌شد. در سال ۲۰۰۵ و در مذاکرات صلحی که بین دو بخش شمال (مسلمان‌نشین) و جنوب (مسیحی‌نشین) انجام گرفت، بخش جنوبی از اجرای بانکداری منطبق با شریعت معاف، و اجازه اجرای بانکداری متعارف در آن صادر شد. سال ۲۰۱۱، سودان جنوبی یک کشور مستقل شناخته و از سودان شمالی جدا شد؛ لذا قوانین اسلامی‌در این کشور جدید اجرا نمی‌شود. اکنون بانکداری اسلامی‌صرفاً در کشور جمهوری سودان (سودان شمالی) به صورت سراسری اجرایی می‌شود و بانک مرکزی سودان با تشکیل شورای فقهی با جایگاه رسمی‌و قانونی، ضمن نظارت بر اجرای بانکداری اسلامی، از ابزارهای سیاستگذاری پولی اسلامی‌نیز استفاده می‌کند. (حسان،۲۰۰۴، الزاهی و همکاران،۲۰۰۳)
بانک توسعه اسلامی	به جرات می‌توان گفت تاثیرگذارترین بانک اسلامی‌جهان که در سطح بین‌المللی کاملاً شناخته شده، «بانک توسعه اسلامی» است. این بانک یکی از بزرگ‌ترین موسسات مالی بین‌المللی و بازوی اقتصادی سازمان کنفرانس اسلامی‌است که بر اساس اعلامیه وزرای اقتصاد کشورهای اسلامی، با هدف رشد و توسعه اقتصادی و ارتقای سطح رفاه اجتماعی جوامع و کشورهای مسلمان جهان، در دسامبر ۱۹۷۳ با سرمایه ۷۵۵ میلیون دینار اسلامی‌در جده عربستان تاسیس شد و فعالیت خود را رسماً از اکتبر ۱۹۷۵ میلادی آغاز کرد. تعداد اعضای بانک در زمان تاسیس شامل ۲۲ کشور بود و در حال حاضر ۵۶ کشور عضو بانک توسعه اسلامی‌هستند. شرایط عضویت در این بانک، عضویت در سازمان کنفرانس اسلامی، مشارکت در تامین بخشی از سرمایه بانک از طریق پرداخت سهمیه تعیین‌شده و پذیرش عضویت توسط هیات مدیره است؛ مرکز بانک نیز در جده قرار دارد. عربستان سعودی، لیبی و ایران، به ترتیب سه سهامدار اول این بانک را تشکیل می‌دهند. وظایف و عملکرد بانک توسعه اسلامی‌شامل مشارکت در سرمایه شرکت‌ها، ارائه تسهیلات جهت اجرای طرح‌ها و فعالیت‌های مولد اقتصادی، سرمایه‌گذاری در پروژه‌های زیربنایی، پذیرش سپرده‌های کشورهای عضو، اعطای کمک‌های بلاعوض جهت توسعه اجتماعی و اقتصادی کشورهای عضو، ایجاد صندوق‌های تخصصی و ویژه برای مقاصد مشخص و غیره است (موسویان و میسمی، ۱۳۹۳)
عربستان سعودی	هر چند بانکداری اسلامی‌در عربستان از ابتدا بر اساس «نظام دوگانه» و فعالیت بانک‌های اسلامی‌و متعارف در کنار هم بنیان نهاده شده است اما بانک‌ها و موسسات اسلامی‌متعددی در این کشور به فعالیت مشغول هستند.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-22]

	یکی از اولین بانک‌های اسلامی‌عربستان، «بانک الراجحی» است. بر اساس آمار منتشرشده توسط نشریه بنکر، این بانک در رتبه‌بندی کشورها بر مبنای بیشترین دارایی‌های منطبق بر شریعت، رتبه سوم را در سطح جهان و اول را در عربستان سعودی کسب کرده است. (عبداله،۲۰۰۷).
پاکستان	روند رسمی‌اسلامی‌کردن نظام بانکی پاکستان، از سال ۱۹۷۷ آغاز شد. در این سال وظیفه تهیه و تدوین طرحی منطبق با شریعت برای اقتصاد کشور، به «شورای جهان‌بینی اسلامی» پاکستان واگذار شد. بدین منظور شورا گروهی از اقتصاددانان و خبرگان امور بانکی را موظف به انجام وظایفی کرد که‌یکی از مهم‌ترین آنها، ارائه شیوه‌های ممکن برای حذف بهره (ربا) از اقتصاد پاکستان بود. پس از اعلام دولت پاکستان مبنی بر ممنوعیت انجام معاملات ربوی در نظام مالی کشور، بانکداری متعارف بر اساس نرخ بهره ممنوع شد. در هماهنگی با دستورات صادره از طرف دولت پاکستان، در ژانویه ۱۹۸۰، باجه‌های مجزایی در بانک‌های تجاری و نیز یک بانک خارجی برای قبول سپرده بر اساس روش مشارکت در سود و زیان (که در آن زمان برداشت غالب از بانکداری اسلامی‌بود)، تاسیس شد. طی سال‌های ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۵، تلاش‌ها برای حذف واقعی ربا از نظام بانکی همچنان ادامه‌یافت تا اینکه در سال ۱۹۸۵ نظام بانکداری پاکستان به صورت رسمی‌اسلامی‌اعلام شد و تمامی‌بانک‌ها و موسسات مالی ملزم به استفاده از عقود اسلامی‌شدند. مقامات قانونی پاکستان در سال ۲۰۰۱ رسماً از نظام بانکداری اسلامی‌سراسری به سمت نظام بانکداری اسلامی‌دوگانه تغییر مسیر دادند. بنابراین از سال ۲۰۰۱ اجازه فعالیت بانک‌های اسلامی‌و غیراسلامی‌در کنار هم صادر شد (شمع ریزی،۱۳۷۰، شیخ و همکاران، ۲۰۱۱) از این سال به بعد، بانک مرکزی پاکستان تنها به بانک‌هایی اجازه می‌داد تحت عنوان «بانک اسلامی» به فعالیت مشغول شوند که خود را متعهد به اجرای ضوابطی خاص کنند. در این راستا «بانک میزان» به عنوان بانک اسلامی‌پیشرو در دوره جدید در نظام بانکی پاکستان آغاز به کار کرد(مجله بانکداری،۲۰۱۳)
اردن	«بانک اسلامی‌اردن» نخستین بانک اسلامی‌است که در کشور اردن‌هاشمی‌تاسیس شده است. این بانک به عنوان یک شرکت سهامی‌عام در سال ۱۹۷۸ با سرمایه چهار میلیون دینار اردنی با هدف تامین مالی، بانکداری و فعالیت‌های سرمایه‌گذاری مطابق قوانین شریعت اسلام آغاز به کار کرد. بانک اسلامی‌اردن یکی از باسابقه‌ترین و در حد خود موفق‌ترین بانک‌های اسلامی‌به شمار می‌آید که به جهت شفاف و منطقی بودن قوانین و فعالیت‌های آن، به الگویی برای سایر موسسات علاقه‌مند تبدیل شده است. در حال حاضر این بانک در سراسر اردن ۶۷ شعبه دارد(صالح و زیتون۲۰۰۶، معصومی نیا و شهیدی نسب،۱۳۹۱)
انگلستان	تجربه ایجاد فعالیت بانکی سازگار با فقه اسلامی‌در انگلستان به دهه ۸۰ میلادی بازمی‌گردد. در این دهه، عقد مرابحه که «مرابحه کالایی» نام داشت، در بورس لندن با هدف تامین نقدینگی موسسات اسلامی‌و مسلمانانی که در فعالیت‌های عمده‌فروشی دخیل بودند، مورد استفاده قرار گرفت(آینلی، ۲۰۰). در اوایل دهه اول قرن بیست و یکم، تلاش‌های قابل توجهی از طرف مسئولان نظام بانکی انگلستان در جهت توسعه بانکداری اسلامی‌انجام شد. دلیل اصلی این امر نیز (علاوه بر توسعه بانکداری بدون ربا در سایر کشورها)، نیاز ذی‌نفعان مسلمان مخاطب شبکه بانکی انگلیس به خدمات مالی اسلامی‌و نیز سود موجود در این دسته از فعالیت‌ها بود. در آگوست سال ۲۰۰۴، اولین بانک اسلامی‌در سطح خدمات خرد، که تمامی‌فعالیت‌هایش را در چارچوب اسلامی‌تنظیم کرده بود، با عنوان «بانک اسلامی‌انگلستان» تاسیس شد. از آن زمان به بعد، بانکداری اسلامی‌در کشور انگلستان به طور پیوسته توسعه‌یافت. بانک اسلامی‌انگلستان در یک دهه واسطه‌گری مالی منطبق با شریعت، توانسته است انواع محصولات و شیوه‌های مالی اسلامی‌شامل روش‌های متنوع تجهیز و تخصیص منابع، خدمات بیمه سپرده‌ها، اوراق بهادار اسلامی(صکوک) و غیره را ارائه دهد.
ایالات متحده آمریکا	تاریخچه ورود صنعت بانکداری اسلامی‌در ایالات متحده امریکا به دهه ۸۰ میلادی بازمی‌گردد. اولین موسسات مرتبط با بانکداری و مالی اسلامی‌در این کشور «صندوق مشترک سرمایه‌گذاری امانت» و «موسسه تامین مالی امریکا (لاربا)» بودند که به ترتیب در سال‌های ۱۹۸۶ و ۱۹۸۷ در واشینگتن و کالیفرنیا تاسیس شدند. از آن زمان تاکنون فعالیت موسسات مالی اسلامی‌در امریکا رشد داشته است(گوآد، ۲۰۰۹).اکثر موسسات فعال، شرکت‌های مالی کوچکی هستند که تلاش می‌کنند با توجه به تقاضای موجود از سوی مشتریان، اقدام به ارائه

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-22]

	خدمات مالی سازگار با تعالیم اسلامی کنند(لینزایپ، ۲۰۰۹) موسسه تامین مالی امریکا (لاربا) از موسسات پیشرو و فعال در صنعت بانکداری اسلامی‌در ایالات متحده به شمار می‌رود. این موسسه به طور خاص در ارائه «تسهیلات رهنی منطبق با شریعت» فعال است، هر چند از سایر شیوه‌های اسلامی‌نیز استفاده می‌کند.

جدول ۲ - بانک اسلامی برهاد مالزی

تجهیز منابع	تخصیص منابع
۱. حساب جاری با استفاده از عقد «ودیعه»: سپرده‌گذار منابع خود را به امانت نزد بانک می‌گذارد و اجازه استفاده در فعالیت‌های سودده اقتصادی را به بانک می‌دهد. سودی به این حساب داده نمی‌شود اما خدمت چک و امتیازاتی به دارنده آن تعلق می‌گیرد؛ این بانک، روی منابع حاصل از این حساب زکات می‌پردازد. ۲.حساب‌های پس‌انداز: شامل: الف-سپرده‌گذار منابع خود را بر اساس مضاربه به بانک می‌سپارد و بانک با انجام فعالیت‌های مشروع اقتصادی به سود دست می‌یابد که بر اساس نسبت توافق‌شده با مشتری، بین بانک و مشتریان تقسیم می‌شود (حق برداشت لحظه‌ای توسط مشتری، پرداخت سود ماهانه و اعلام نرخ سود انتظاری). ب-مضاربه‌ای، با سود و دارای جایزه (بر اساس قرعه‌کشی) با شرط عدم برداشت توسط مشتری برای مدت مشخصی (مثلاً یک ماه). ج-حساب لبیک[1] د-حساب پس‌انداز ودیعه: بدون سود، منابع صرفاً به عنوان امانت نزد بانک باقی می‌ماند. ۳.سپرده‌های سرمایه‌گذاری: مضاربه‌ای، شامل: «حساب سرمایه‌گذاری عمومی» که دارنده آن بر اساس نرخ‌های توافقی، ماهیانه از سود مضاربه برخوردار می‌شود و «حساب سرمایه‌گذاری سکینه» که سپرده‌گذار برای بازه زمانی طولانی‌تری حق برداشت ندارد و علاوه بر نرخ سود و خدمات، امکان استفاده از تسهیلات مالی مشخصی نیز برای سپرده‌گذار وجود خواهد داشت. (موسویان و میسمی، ۱۳۹۲)	۱. تورق: شیوه مهمی‌در تامین مالی کالاهای غیرمنقول (بویژه ساختمان‌های مسکونی یا تجاری) ارائه می‌شود. ابتدا سه طرف برای قرارداد در نظر گرفته می‌شوند که عبارتند از: بانک واسطه‌گر، مشتری نیازمند وجه نقد و «دلال کالا» که دارایی را در اختیار دارد. در اولین معامله بانک کالا را بر اساس بیع نقد از دلال خریداری می‌کند و مالک آن می‌شود. در مرحله دوم کالا را به صورت اقساطی و با در نظر گرفتن سود به مشتری می‌فروشد. در نهایت بانک به نمایندگی از مشتری، کالا را مجدداً به خود دلال می‌فروشد. در نهایت مشتری به وجه نقد دست می‌یابد و کالا نیز مجدداً در اختیار دلال قرار می‌گیرد و می‌تواند جهت تامین مالی مشتری دیگری مورد استفاده واقع شود. علاوه بر این، در این بانک از عقد تورق جهت «تامین مالی شخصی» نیز استفاده می‌شود. تامین مالی خودرو و وسایل نقلیه در این بانک با استفاده از عقد فروش اقساطی انجام می‌شود. بدین صورت که ابتدا بانک فرد را وکیل در خرید خودرو به قیمت نقد می‌کند. سپس بانک خودروی خریداری‌شده را به صورت اقساطی به خود فرد می‌فروشد و اصل خودرو را نیز جهت تضمین بازپرداخت در رهن می‌گیرد. لازم به ذکر است که تقریباً اکثر معاملات بانک اسلامی‌برهاد مالزی بر اساس دو عقد تورق و فروش اقساطی صورت می‌گیرد و استفاده از سایر عقود به ندرت انجام می‌شود.

۱.مضاربه‌ای، با سود و دارای جایزه سفر حج و عمره (براساس قرعه‌کشی). در صورت فوت دارنده حساب، بانک باید فردی را وکیل کند تا از طرف سپرده‌گذار حج انجام دهد.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-22]

جدول ۳ . بانکداری اسلامی سراسری در سودان

تجهیز منابع	تخصیص منابع
در سودان بیشترین سهم از سپرده‌های کل، مربوط به سپرده‌های دیداری است؛ به طوری که ۷۰ درصد کل سپرده‌ها مربوط به این نوع از سپرده‌هاست. به عبارت دیگر، سپرده‌های سرمایه‌گذاری و پس‌انداز به ترتیب دارای سهم کمتری هستند. همچنین معمولاً سپرده‌های جاری و پس‌انداز بر اساس عقد قرض و سپرده‌های سرمایه‌گذاری بر اساس عقد مضاربه تعریف می‌شوند.	در نظام بانکی سودان، انواع عقود اسلامی‌جهت تخصیص منابع مورد استفاده واقع می‌شوند. برخی از مهم‌ترین آن-ها عبارتند از: مضاربه و مشارکت (براساس تسهیم سود و زیان)، مرابحه، اجاره، استصناع (براساس سود مشخص) و قرض‌الحسنه (قرض بدون بهره). البته استفاده از عقد مرابحه بیشتر از سایر عقود است. (حسان،۲۰۰۴)

جدول ۴ . بانک توسعه اسلامی

تجهیز منابع	تخصیص منابع
بانک توسعه اسلامی‌که بیش از ۳۰ سال از تاسیس آن می‌گذرد، برای تجهیز منابع از روش مشارکت استفاده می‌کند. به این معنا که کشورهای اسلامی‌با پرداخت حق عضویت منابع بانک را تامین می‌کنند و سهامداران بانک به شمار می‌روند.(میسمی،۱۳۹۴)	بانک توسعه اسلامی‌برای تخصیص منابع و حمایت مالی از طرح‌ها و پروژه‌های عمرانی کشورهای عضو از روش‌های مختلفی استفاده می‌کند که برخی از مهم‌ترین آنها عبارتند از: وام بدون بهره، مرابحه، فروش اقساطی، اجاره به شرط تملیک، مشارکت، استصناع و اعطای خط اعتباری.

جدول ۵ . بانک الراجحی عربستان

تجهیز منابع	تخصیص منابع
بانک الراجحی به شیوه‌های مختلفی به تجهیز منابع می‌پردازد که اولین آن حساب جاری است و در دو نوع ارائه می‌شود؛ نوع اول این حساب، براساس عقد شرعی قرض بدون بهره افتتاح شده و خدمات چک، کارت بدهی و غیره روی آن ارائه می‌شود. نوع دوم حساب جاری در این بانک، «حساب جاری مضاربه» است که در عین اینکه کارکردهای حساب جاری را دارد، سود مشخصی نیز به دارنده آن پرداخت می‌شود. حساب پس‌انداز در بانک الراجحی به سه صورت ارائه می‌شود که نوع اول بدون سود، نوع دوم سودده و نوع سوم با قرعه‌کشی است. حساب‌های سرمایه‌گذاری سودده، آخرین نوع سپرده‌گذاری در بانک الراجحی را شکل می‌دهد که به دو شیوه ارائه می‌شود. در روش اول که «حساب وکالت جهت سرمایه‌گذاری» نام دارد، سپرده‌گذار به بانک اجازه می‌دهد به عنوان وکیل عمل کند و سپرده را در فعالیت‌های سودده اقتصادی به کار برد. در روش دوم که «حساب سرمایه‌گذاری دارای زمان مشخص» نامیده می‌شود، شرایط مشابه شیوه اول است با این تفاوت که بازه زمانی‌ای که فرد تعهد دارد در آن از سپرده برداشت نکند، از ابتدا مشخص است. به عبارت دیگر، این سپرده‌ها ماهیت بلندمدت‌تری نسبت به نوع اول دارند و طبعاً سود بیشتری نیز به همراه خواهند داشت. در این نوع سپرده‌ها «نرخ سود انتظاری» به سپرده‌گذاران اعلام می‌شود (موسویان و میسمی،۱۳۹۳؛ عبداله،۲۰۰۷؛ مجله بانکداری، ۲۰۱۳).	بانک الراجحی نیز جهت تخصیص منابع از روش‌های مختلفی استفاده می‌کند که برخی از مهم‌ترین آنها عبارتند از: بیع با پرداخت موجل (فروش اقساطی) جهت خرید خانه، خودرو و وسایل نقلیه، استصناع جهت ساخت کالاها و سلف جهت پیش‌خرید محصولات.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-22]

جدول ۶ . بانک میزان پاکستان

تجهیز منابع	تخصیص منابع
بانک میزان پاکستان انواع سپرده‌های بانکی را به مشتریان ارائه می‌دهد. حساب جاری در این بانک بر اساس عقد «قرض بدون بهره» ارائه می‌شود و بانک مالک موقت سپرده‌ها می‌شود. اما حساب پس‌انداز بر اساس عقد «مضاربه» ارائه می‌شود و بانک به دارندگان این حساب سود معمولی می‌پردازد. در این بانک نیز حساب پس‌انداز ویژه‌ای با عنوان «حساب لبیک» ارائه می‌شود. حساب‌های سرمایه‌گذاری نیز در این بانک در افق‌های زمانی مختلف و بر اساس عقد مضاربه ارائه می‌شود (شمع ریزی، ۱۳۷۰؛ آینلی،۲۰۰۵) .	بانک میزان پاکستان در تخصیص منابع جمع‌آوری‌شده به طور عمده از عقودی مانند مرابحه، اجاره، استصناع و مشارکت تناقصی استفاده می‌کند.

جدول ۷. بانک اسلامی‌اردن

تجهیز منابع	تخصیص منابع
اولین نوع سپرده‌های ارائه‌شده در این بانک «سپرده‌های امانی» هستند که بر اساس قرض بدون بهره عرضه می‌شوند. این سپرده‌ها در واقع کارکرد حساب جاری را دارند و بر روی آن خدمات چک ارائه می‌شود. سپرده‌های سرمایه‌گذاری، نوع دیگر شیوه‌های تجهیز منابع در این بانک را تشکیل می‌دهند که بر اساس عقد مضاربه ارائه می‌شوند. این سپرده‌ها به دو گروه سپرده‌های سرمایه‌گذاری خاص (که بر اساس وکالت خاص بوده و برای سرمایه‌گذاری در طرح‌ها و پروژه‌های مشخص به کار می‌روند) و سپرده‌های سرمایه‌گذاری عام (که بر اساس وکالت عام بوده و در مجموعه‌ای از طرح‌ها و پروژه‌ها به کار می‌روند) تقسیم می‌شوند. سپرده‌های سرمایه‌گذاری عام در افق‌های زمانی گوناگون ارائه شده و عملاً کارکردهای حساب پس‌انداز و حساب سرمایه‌گذاری را دارند. بانک اسلامی‌اردن افزون بر سپرده‌های مذکور، برای تجهیز منابع از اوراق مضاربه خاص (برای طرح‌های خاص) و اوراق مضاربه عام (برای مجموع طرح‌های متعارف) استفاده می‌کند. مزیت اوراق مضاربه در این است که بدون مراجعه به بانک می‌توان آن را در بازار ثانویه به دیگران واگذار کرد (صالح و زیتون، ۲۰۰۶).	تخصیص منابع در بانک اسلامی‌اردن در دو گروه «خدمات تامین مالی» و «خدمات سرمایه‌گذاری» ارائه می‌شود. گروه اول شامل سه عقد: مرابحه، اجاره به شرط تملیک و فروش اقساطی می‌شود و گروه دوم شامل: مشارکت، مضاربه و سرمایه‌گذاری مستقیم می‌شود.

جدول ۸. بانک اسلامی‌بریتانیا

تجهیز منابع	تخصیص منابع
حساب جاری در بانک اسلامی‌انگلستان بر اساس عقد قرض ارائه می‌شود؛ اما حساب‌های پس‌انداز (که دارای انواع مختلفی است) بر اساس عقد مضاربه با سود انتظاری و حساب‌های سرمایه‌گذاری (که دارای انواع مختلفی است) بنا بر عقد «وکالت» ارائه می‌شوند. در واقع در حساب‌های سرمایه‌گذاری، سپرده‌گذاران بانک را وکیل خود می‌کنند تا در فعالیت‌های مشروع اقتصادی مشغول شوند و سود مناسبی به وجود آورند. نکته مهم در شیوه‌های سپرده‌پذیری این بانک آن است که نه اصل سپرده‌های پس‌انداز یا سرمایه‌گذاری و نه سود آنها توسط بانک تضمین حقوقی نمی‌شود (در قرارداد تضمین وجود ندارد)؛ اما بانک هنگام افتتاح حساب به مشتریان اعلام می‌دارد که در چند سال اخیر همواره سود واقعی (که در پایان سال مالی محاسبه می‌شود) از سود انتظاری اعلام‌شده در ابتدا بیشتر بوده است. علاوه بر این تمامی‌سپرده‌ها تا سقف مشخصی بیمه می‌شوند (آینی، ۲۰۰۵؛ بات، ۲۰۱۰)	بانک اسلامی‌انگلستان تقریباً تمامی‌منابع خود را با دو عقد «مرابحه» و عقد ترکیبی «مشارکت تناقصی و اجاره» انجام می‌دهد. شیوه استفاده از عقد مرابحه که به طور عمده برای تامین مالی افراد مورد استفاده قرار می‌گیرد بدین صورت است که بانک کالا یا خدمت مورد نیاز مشتری را نقدی خریداری می‌کند و با قیمت بیشتر به صورت نقدی یا اقساطی به وی می‌فروشد. عقد ترکیبی مشارکت کاهنده و اجاره (که کارکردی مشابه اجاره به شرط تملیک دارد) برای تامین مالی کالاهای غیرمنقول (به ویژه ساختمان) مورد استفاده واقع می‌شود. بدین صورت که ابتدا بانک و مشتری به صورت مشترک یک کالا را خریداری می‌کنند و بانک سهم خود را به مشتری اجاره می‌دهد؛ بدین نحو که با پرداخت هر یک از اقساط، بخشی از سهم بانک به مشتری منتقل شود. در نهایت با پرداخت آخرین قسط، مشتری مالک کالا می‌شود.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-22]

جدول ۹. موسسه تامین مالی امریکا (لاربا)

تجهیز منابع	تخصیص منابع
ساختار این موسسه بدین صورت تعریف شده است که اساساً سپرده‌پذیری ندارد. بلکه سرمایه‌ای اولیه توسط سهامداران موسسه تامین شده و از این منابع جهت ارائه تسهیلات مشخصی استفاده می‌شود. از طرفی بر اساس اقساط دریافتی از تسهیلات‌گیرندگان، منابع آزاد می‌شود و در اختیار سایر افراد متقاضی قرار می‌گیرد (ات،۲۰۰۹؛ لینزایپ، ۲۰۰۹)	موسسه تامین مالی امریکا (لاربا) از شیوه‌های محدودی جهت تامین مالی استفاده می‌کند که اولین و مهم‌ترین آن ارائه تسهیلات رهنی بر اساس عقد «مشارکت تناقصی و اجاره» است. بدین صورت که ابتدا بانک و مشتری به صورت مشترک یک کالا را خریداری می‌کنند و سپس بانک سهم خود را به مشتری اجاره می‌دهد؛ بدین نحو که با پرداخت هر یک از اقساط، بخشی از سهم بانک به مشتری منتقل شود. در نهایت با پرداخت آخرین قسط، مشتری مالک کالا می‌شود. اصل کالا نیز جهت تضمین بازپرداخت اقساط، به عنوان رهن در اختیار بانک قرار می‌گیرد. در این موسسه از همین شیوه برای تامین مالی خودرو، تجهیزات یا راه‌اندازی کسب و کار نیز استفاده می‌شود. عقد دیگری که در این موسسه برای «تامین مالی تجارت» مورد استفاده قرار می‌گیرد، مرابحه است. بدین صورت که موسسه کالاهای مورد نیاز جهت تجارت را نقدی خریداری می‌کند و با افزودن سود به صورت نقدی یا اقساطی به مشتری می‌فروشد.

۲.تاثیر بانک و بانکداری در اقتصاد

۱،۲ نقش بانکداری در حمایت از تولید داخلی

در سیستم واقعی اقتصاد هر کشوری تولید و عرضه کالا صورت می‌گیرد و در بردارنده دو بازار کالا و نیروی انسانی است. برقراری تعادل در بازارهای کالا و نیروی انسانی سبب تعادل اقتصادی، رشد و شکوفایی اقتصاد می‌شود. اما سرمایه گذاری و تولید کالا مستلزم تامین مالی است. به همین دلیل سیستم واقعی با سیستم مالی در تعادل می‌باشد. چرا که سیستم مالی، وجوه مازاد را از افراد که با مازاد منابع مواجه هستند جمع‌آوری نموده و در اختیار افراد و واحدهای متقاضی وجوه قرار می‌دهد. بدین‌ترتیب وظیفه خطیر تخصیص بهینه منابع را با سوق دادن منابع مالی به طرف فعالیت‌های مولد انجام می‌دهد. وظیفه اصلی بازارهای مالی به عنوان یکی از عناصر سیستم مالی، فراهم کردن بستر مناسب برای تبادل اوراق بهادار می‌باشد. اگر بازار مالی نتواند به درستی به وظایف خود عمل کند در آن صورت نقدینگی موجود در جامعه به نحو کارا تخصیص نخواهد یافت و معضلات متفاوتی پدید خواهد آمد (عبداله،۲۰۰۵). بازارهای یک ویژگی بسیار مهم دارند، یعنی حال را به آینده پیوند می‌دهند و به پس‌اندازکنندگان فرصت می‌دهند که درآمدهای جاری خود را به هزینه در آینده تبدیل نمایند و دریافت کنندگان وام نیز فرصت می‌یابند که عکس این اقدام را انجام دهند.(مورونی و لوول،۲۰۰۸) بازارهای مالی براساس سررسید حق مالی به دو بخش بازار پول و بازار سرمایه طبقه‌بندی می‌شوند که عمدتا مکمل همدیگر نیز می‌باشند.(عبداله،۲۰۰۵) بازار پول نسبت به بازار سرمایه از ریسک کمتری برخوردار است. زیرا سررسید مطالبات در بازار پول کوتاه مدت و حداکثر یک ساله است ولی در بازارسرمایه بلند مدت است. در بازار پول افراد و واحدهایی

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-22]

که دارای مازاد نقدینگی هستند معمولا به عنوان پس‌اندازکننده از طریق سیستم بانکی منابع مورد نیاز واحدهای اقتصادی دیگر را در اختیارشان می‌گذارند. بانک‌های خصوصی نیز پس از ورود به بازارهای مالی در جهت افزایش سهم بازار و سودآوری به منظور بهبود عملکرد و افزایش کارایی تلاش می‌کنند.در میان تمامی بانک‌های موجود در کشور بانک‌های تجاری که در وهله اول به منظور تامین منابع مالی برای تولید، توزیع و فروش کالا تشکیل و تاسیس می‌شوند از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشند. در واقع بانک‌های تجاری از طریق اعطای وام یا اعتبار می‌توانند عرضه پول را افزایش دهند و پول ایجاد کنند. در نظام‌های مالی که بر پایه بازار سرمایه و اوراق بهادار هستند، پس اندازکنندگان منابع مالی خود را از راه خرید انواع اوراق تجاری به واحدهای متقاضی منابع مالی ارائه می‌کنند و بدین‌وسیله بازار سهام به مدیریت نقدینگی و بهره‌وری کمک می‌کند و در نتیجه سبب افزایش رشد اقتصادی می‌گردد. (آینلی، ۲۰۰۵) مشخصا، بازار سهام موجب می‌شود افراد از طریق تنوع بخشی در سبد دارایی به کاهش ریسک مبادرت نمایند که در این شرایط، سهم منابع تخصیص یافته به بنگاه‌ها و بنابراین، رشد تولید ناخالص داخلی افزایش می‌یابد.(معصومی‌نیا و شهیدی‌نسب، ۱۳۹۱). به عبارت دیگر بازار سرمایه نقش هدایت و تخصیص منابع اقتصادی را به عهده دارد.

۲,۲ نقش بانکداری در ایجاد اشتغال

چالش اشتغال نه تنها یکی از مهمترین مسائل روز اجتماعی در کشور ما به شمار می‌آید بلکه با توجه به عنوان رشد جمعیت در دو دهه گذشته می‌توان آن را به عنوان مهمترین چالش اجتماعی و معضل امنیت اقتصادی به حساب آورد. برای حل این چالش، طی دوره‌های مختلف برنامه‌های گوناگونی ایجاد گردیده که از مهمترین آن می‌توان به طرح وام‌های خود اشتغالی در اوایل دهه ۷۰ و همچنین طرح ضربتی اشتغال در سال ۱۳۸۱ اشاره نمود. با این وجود این طرح‌ها نتوانستند اهداف مورد نظر را به طور کامل محقق سازند و بعد از مدت کوتاهی از اجرای‌شان متوقف شده‌اند. (بارانی و همکاران، ۱۳۸۸). با این وجود در سال ۱۳۸۴ جهت مبارزه با بحران بیکاری یکی از بزرگترین طرح‌های اشتغال‌زایی در ایران تحت عنوان طرح بنگاه‌های زودبازده مطرح و با اعتبار اولیه حدود ۳۵هزارمیلیاردتومان با هدف ایجاد یک‌میلیون و دویست هزار فرصت شغلی جدید به اجرا درآمد. این طرح با توجه به تجربه موفق کشورهای توسعه یافته و درحال توسعه، به ویژه در شرق و جنوب شرق آسیا، مورد اقبال فراوان قرار گرفت. مجریان این طرح معتقد بودند بنگاه‌های اقتصادی کوچک، بیشترین قابلیت را برای ایجاد اشتغال مولد و سازنده و هدایت قشر جوان جامعه به سوی فعالیت‌های تولیدی دارا می‌باشند (تراب زاده جهرمی و همکاران، ۱۳۹۲). منتقدان این طرح‌ها معتقد بودند این طرح‌ها با انحرافات فراوانی روبرو بوده است. به گون‌های که این انحرافات

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-22]

عامل اصلی در عدم موفقیت این بنگاه‌ها در رسیدن به اهداف مورد نظر بوده است. با این وجود درباره انحراف از تسهیلات اعطایی به بنگاه‌های زودبازده روایات متعدد و متعارضی عنوان شده است. به طوری که گزارش بانک مرکزی میزان انحرافات تسهیلات بنگاه‌های زود بازده را ۳۸ درصد، سازمان بازرسی کل کشور انحراف بنگاه‌های زود بازده را ۲۵ درصد و گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس انحراف مالی این طرح را ۸,۳ و نسبت اشتغال تعهد شده در این بنگاه‌ها را برابر ۴۸,۲ اعلام کرده است. همچنین مخالفان معتقدند این طرح‌ها اثر تورمی داشته است؛ به عبارت دیگر اگرچه سیاست‌های انبساطی پولی از طریق تسهیلات بانکی به تنهایی خود عامل تورم‌زا به شمار میرود، انحراف در تسهیلات زودبازده و عدم سرمایه‌گذاری واقعی در تولید آثار تورمی‌را شدیدتر نموده و موجب افزایش سطح عمومی قیمت‌ها شده است.(گروسمن و هارت،۱۹۸۲)

۳,۲ بانک‌ها و روش‌های تامین مالی بنگاه‌ها در راستای تحقق اشتغال و اقتصاد مقاومتی

در ادبیات مربوطه، روش‌ها و شیوه‌های وام‌دهی به بنگاه‌ها توسط موسسات مالی، عموماً در دو گروه وام‌دهی معاملاتی و وام‌دهی رابطه‌ای طبقه‌بندی می‌شوند. در وام‌دهی معاملاتی که مشتمل بر وام‌دهی براساس صورت‌های مالی، امتیازدهی اعتباری، وام‌دهی به پشتوانه دارایی، عاملیت و بیمه اعتبار می‌باشند، عموماً از اطلاعات مستند در تصمیم اعطای اعتبار استفاده می‌شود که از جمله این اطلاعات، می‌توان به نسبت‌های مالی محاسبه شده از صورت‌های مالی حسابرسی شده، امتیازدهی اعتباری، سوابق اطلاعاتی تهیه شده توسط دفاتر اعتباری و... اشاره نمود. این در حالی است که در وام‌دهی رابطه‌ای تصمیم اعطای اعتبار با تاکید ویژه بر اطلاعات غیر مستند که در طول رابطه بلندمدت اعتباردهنده با بنگاه جمع‌آوری شده است صورت می‌پذیرد. اعتبار تجاری نیز که عموماً توسط بنگاه‌ها و شرکت‌ها در تامین مالی دیگر شرکت‌ها استفاده می‌شود به عنوان یک شیوه دیگر تامین مالی بنگاه‌ها تلقی میگردد که خود میتواند در هریک از دو گروه فوق طبقه‌بندی شود (لوین،۲۰۰۵). براساس نظر زیسمان سیستم‌های تامین مالی به طور معمول به دو نوع اصلی تقسیم می‌شوند:

۱. سیستم مبتنی بر بازار سرمایه: در این سیستم، فروش سهام منبع غالب برای تامین سرمایه به خصوص در شرکت‌های بزرگ می‌باشد و استقراض از بانک بیشتر برای اهداف و فعالیت‌های کوتاه‌مدت است و خروج از صنعت در آن ساده‌تر است. (کشورهایی مانند آمریکا، انگلستان و هلند دارای سیستم مبتنی برسرمایه هستند)

۲. سیستم مبتنی براعتبار: در این سیستم، بازار سرمایه نقش کمرنگ‌تری را نسبت به موسسات اعتباری ایفا میکند. اعطای وام در تامین مالی بیرونی بسیار مهم است. در این سیستم به علت

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-22]

محدودیت‌هایی که وام‌دهندگان ایجاد می‌کنند، خروج از صنعت و تغییرات عمده در آن آسان نیست. (ژاپن، فرانسه، ایتالیا، اسپانیا و آلمان برپایه اعتبار هستند) (زیسمن،۱۹۸۳)

۳. اقتصاد مقاومتی

۱،۳ چیستی و چرایی

در موضوع اقتصاد مقاومتی تعابیر متنوع و متفاوتی در ادبیات اقتصادی رایج شده است. تعبیری که معنای اصطلاحی (و نه لغوی) آن به تعریف مقام معظم رهبری نزدیک‌تر است، اصطلاح «تاب‌آوری اقتصادی» است. بریگاگلیو از این اصطلاح برای اشاره به توان سیاست‌های اقتصادی یک نظام اقتصادی برای بهبود (یا انطباق با) آثار شوک‌های برون‌زای مخالف استفاده کرده است. (بریگوگلیو و همکاران، ۲۰۰۶) این اصطلاح با تعریفی که از آن شده نزدیک‌ترین مفهوم به «اقتصاد مقاومتی» در ادبیات رایج کشور است. از نظر بریگاگلیو تاب‌آوری اقتصادی به دو مفهوم به کار می‌رود:

اول، توانایی اقتصاد برای بهبود سریع از شوک‌های اقتصادی تخریب‌کننده خارجی؛

دوم، توانایی اقتصاد برای ایستادگی در برابر آثار این شوک‌ها (سیف، ۱۳۹۱)

راهبرد اقتصاد مقاومتی برای نخستین بار توسط مقام معظم رهبری در سال ۱۳۸۹ در دیدار با جمعی از کارآفرینان کشور مطرح گردید و در سال‌های اخیر در بیانات و سخنرانی‌های ایشان ابعاد مختلف آن مورد توجه و تأکید قرار گرفته است. ایشان در ۲۹ بهمن ماه ۱۳۹۲ سیاست‌های کلی «اقتصاد مقاومتی» را در ادامه و تکمیل سیاست‌های ابلاغی گذشته، خصوصاً سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی و با هدف حفظ دستاوردهای کشور در زمینه‌های مختلف و تداوم پیشرفت و تحقق آرمان‌ها و اصول قانون اساسی و سند چشم‌انداز بیست ساله، و برای دستیابی به اقتصاد متکی به دانش و فناوری، عدالت بنیان، درون‌زا و برون‌گرا، پویا و پیشرو و عینیت بخشیدن به الگوئی الهام‌بخش از نظام اقتصادی اسلام، ابلاغ فرمودند. ایشان در تعریف اقتصاد مقاومتی می‌فرمایند: اقتصاد مقاومتی معنایش این است که ما یک اقتصادی داشته باشیم که هم روند روبه رشد اقتصادی در کشور محفوظ بماند، هم آسیب‌پذیری‌اش کاهش پیدا کند، یعنی وضع اقتصادی کشور و نظام اقتصادی طوری باشد که در برابر ترفندهای دشمنان که همیشگی و به شکل‌های گوناگون خواهد بود کمتر آسیب ببیند و اختلال پیدا کند. (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۱/۰۶/۰۲) براساس بیانات مقام معظم رهبری الزامات اقتصاد مقاومتی را می‌توان در دو بخش« الزامات مربوط به اصلاح نظام اقتصادی کشور» و « الزامات مربوط به برنامه‌ها و امور اجرائی کشور» به شرح جدول زیر برشمرد:

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-22]

جدول ۱۰. الزامات اقتصاد مقاومتی

بلند مدت و میان مدت	کوتاه مدت
مربوط به اصلاح نظام اقتصادی کشور	برنامه‌ها و امور اجرائی کشور
تکیه بر مردم	حمایت از تولید ملی
مقاوم بودن اقتصاد	مدیریت منابع ارزی
اقتصاد دانش‌بنیان	مدیریت مصرف
کاهش وابستگی به نفت	استفاده‌ی حداکثری از زمان و منابع و امکانات
تبیین دانشگاهی و آکادمیک اقتصاد مقاومتی	حرکت بر اساس برنامه

۲،۳ مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی

با توجه به بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در محافل گوناگون، می‌توان مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی را تبیین نمود که عبارت است از:

۳-۲-۱ مردمی نمودن اقتصاد

مقصود از مردمی‌کردن اقتصاد در گام اول، حساس‌کردن مردم به اقتصاد و سپس درگیر نمودن آنان به عنوان مصرف‌کننده‌ای فعال در اقتصاد است. در گام‌های بعدی درگیر کردن مردم به عنوان تولیدکننده و توزیع گر فعال و مهم‌تر از همه دخالت دادن مردم در توسعهٔ کشور و رقم زدن توسعهٔ مشارکتی قرار دارد که بسیار وسیع‌تر از دخالت دادن صرف سرمایه‌های مردم در اقتصاد است که از طریق اصل ۴۴ قانون اساسی باید تحقق بیابد و اعم از حضور و مشارکت مردمی‌در اقتصاد نیز می‌باشد، اما نباید مردمی‌کردن اقتصاد را به آن تقلیل داد(مورونی و لوول،۱۹۹۷).

۳-۲-۲ تقویت فرهنگ کار و تولید

از نظر اسلام، کار و تلاش زمانی به تمامیت کمالی خود می‌رسد که دو عنصر اصلی خوب و خالص بودن در آن تحقق یابد؛ کارآفرینی و ارائهٔ ایده‌های نو در امور اشتغال یکی از این موارد است.

۳-۲-۳ کاهش وابستگی به ذخایر زیرزمینی

اگر تلاش بر این باشد که فعالیت‌های اقتصادی درآمدزای دیگری جایگزین نفت شود، بزرگ‌ترین حرکت مهم در زمینهٔ اقتصاد انجام شده است. صنایع دانش‌بنیان می‌تواند خلأ ناشی از نفت را تا میزان زیادی پرکند.

۳-۲-۴ اصلاح الگوی مصرف و پرهیز از اسراف

در حقیقت مصرف‌گرایی عامل تخریب رشد، توسعه و از بین رفتن منابع ملی است. اصلاح الگوی مصرف که به معنی نهادینه کردن روش صحیح استفاده از منابع کشور است، سبب ارتقای شاخص‌های زندگی و کاهش هزینه‌ها شده و زمینه‌ای برای گسترش عدالت است.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-22]

۳-۲-۵ حمایت از تولید ملی

خودکفایی و اقتدار اقتصادی مستلزم توانمندی کمی‌و کیفی در تولید است؛ زیرا بسنده کـردن بـه تولیدات اندک یا نامطلوب داخلی نمی‌تواند اقتدار ملی را به ارمغان آورد. حمایت از تولید داخلـی و حمایت از سرمایه گذار و کارگر داخلی سبب می‌شود توسعهٔ پایدار، مقدمه‌ای برای تبدیل تولیـدات داخلی به محصول با کیفیت که در درجهٔ نخست برای مصرف کشور و در درجهٔ بعـدی بـرای یـک تولید صادرات محور باشد و زمینه‌ساز تبدیل ایران به‌یک قدرت اقتصادی شود.

۳-۲-۶ استفادهٔ حداکثری از همهٔ ظرفیت‌ها

حرکت‌ها باید براساس برنامه صورت گیرد و ظرفیت‌ها و منابع کشـور را بـه طـور دقیـق بررسـی و برآورد شود .ظرفیت‌های بسیاری وجود دارد که ناشناخته هستند که باید به این ظرفیت‌هـا توجـه شود.

۳-۲-۷ روح خودباوری و خوداتکایی

انسانی که خود را باور کند و به خود اعتماد کند، نه تنها نیازهای اقتصادی در آن زمینه را برطرف می‌کند؛ بلکه می‌تواند موجـب خلـق شـگفتی‌های جدیـد اقتصـادی شـود. صـحیح اسـت کـه روح خودباوری، عامل حرکت دهندهٔ قوی و رو به جلویی است که جرقهٔ اقتصادی در ذهن افراد می‌زند، اما این تحرک و پویایی باید همواره در ادامهٔ راه وجود داشته باشد که این ادامه دهنده، همـان روح خوداتکایی است.

۳-۲-۸ توجه به اقتصاد دانش‌بنیان

مؤثرترین مؤلفه اقتصاد مقاومتی، اقتصاد دانش‌بنیان است. اقتصاد دانش‌بنیان، اقتصـادی اسـت کـه براساس تولید، توزیع و کاربرد دانش و اطلاعات شکل گرفتـه اسـت و سـرمایه‌گـذاری در دانـش و صنایع دانش پایه مورد توجه خاص قرار می‌گیرند. ظرفیت‌هـای دانشـی و فنـی می‌توانـد نیازهـای وارداتی کشـور را بـه حـداقل برسـاند و دشـمنی کـه بـه تحریم‌هـا چشـم دوختـه، ناکـام بگـذارد (آل طه و همکاران، ۱۳۹۲).

۴.یافته‌ها

بانکداری اسلامی، با داشتن دارایی‌های بانکی به ارزش کل ۱۵۶۰ میلیـارد دلار در ۲۰۱۴ مـیلادی، طیف وسیعی از این دارایی‌ها را ارائه می‌نماید. بانک‌های اسلامی‌به ویـژه در کشـورهای خاورمیانـه و جنوب شرق آسیا فعال هستند. اما، پیشینه‌ی دانشگاهی که اثرات این پدیده را مـورد تحقیـق قـرار دهد به شدت کمیاب باقی ماندند، هرچند تعدادی از مطالعات اقتصاد خرد این نتیجه را با تجزیـه و تحلیل تفاوت‌ها در رفتار بین بانک‌های اسلامی‌و بانک‌های متعارف تحلیل کردند.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-22]

لوین (۲۰۰۵) توضیح می‌دهد که توسعه تامین مالی می‌تواند از رشد و بهره‌وری حمایت نماید زیرا سیستم مالی به در دسترس بودن اطلاعات، هزینه‌های معاملات و تصمیم‌های مالی کمک می‌کند. سیستم مالی می‌تواند از راه‌های مختلف این هزینه‌ها را کاهش و به علاوه، با پیروی از مکانیزم توسعه‌ی بانکداری اسلامی به همان طریق توسعه‌ی بانکداری مرسوم به بهره‌وری و رشد کمک نماید. همچنین، توسعه‌ی بانکداری اسلامی می‌تواند به دو دلیلی که در زیر توضیح داده شده است کمک بیشتری به بهره‌وری اقتصاد کلان کند.

اول، سیستم تامین مالی وظیفه تولید اطلاعات برنامه‌ریزی شده برای سرمایه‌گذاری‌های احتمالی دارد. بانک‌ها با استفاده از این اطلاعات بهره‌وری را افزایش می‌دهند زیرا آن‌ها هزینه‌های ارزیابی پروژه‌های سرمایه‌گذاری را قبل از آن که تصمیم‌های وام رهنی را بگیرند کاهش می‌دهند. بنابرین، بانک‌ها اجازه تخصیص بهتری از سرمایه خواهند داشت. چون بانک‌های اسلامی، ابزارهای مالی مشارکت در سود و زیان را ارائه می‌کنند، انگیزه‌های قوی برای انجام ارزیابی بیشتر پروژه‌های سرمایه‌گذاری با هدف تامین مالی دارند. به این دلیل، می‌توانیم انتظار داشته باشیم بانک‌های اسلامی نسبت به بانک‌های مرسوم حتی مشارکت بیشتری در تولید اطلاعات گذشته و بنابراین در تخصیص بهینه‌ی سرمایه داشته باشند.

دوم، سیستم تامین مالی، وظیفه تجمیع پس‌اندازها را دارد، بنابراین، واسطه‌های مالی می‌توانند به وسیله‌ی کاهش هزینه‌های معاملاتی مرتبط با جمع‌آوری پس‌اندازها از کارگزارهای اقتصادی مختلف و به وسیله‌ی کاهش هزینه‌های اطلاعات برای پس‌اندازکنندگان به بهبود بهره‌وری شرکت‌ها کمک نمایند. چون برخی اشخاص حقیقی در کشورهای مسلمان به دلایل مذهبی تمایلی به سپرده‌گذاری پس اندازهایشان در بانک‌های مرسوم ندارند، توسعه بانکداری اسلامی می‌تواند جمعیت محلی شرکت‌کنندگان در سیستم بانکداری رسمی را افزایش و درنتیجه منجر به افزایش تجمیع پس‌اندازها گردد.

تامین مالی اسلامی می‌تواند به عنوان تامین مالی که مطابق با قانون اسلامی (شریعت)، که از قرآن و سایر منابع برگرفته شده است، تعریف شود. یکی از این اصول، حرام بودن پرداخت بهره است اما این تحریم به معنی حرام بودن تمام شکل‌های بازده برای فراهم کننده وجوه در یک معامله مالی نیست. دیگر جنبه‌ی مهم تامین مالی اسلامی‌حرام بودن ابهام در قرارداد است، که ملزم می‌دارد مفاد قرارداد شفاف و بدون ابهام تعریف شوند. به علاوه، تامین مالی اسلامی‌نمی‌تواند برای فعالیت‌های مالی که اسلام آن‌ها را گناه در نظر می‌گیرد از قبیل قمار، استفاده شود. توجه به این نکته ضروری است که اثر مثبت توسعه‌ی بانکداری اسلامی نباید حتمی در نظر گرفته شود. این مکانیزم‌ها ممکن است به اندازه کافی برای ایجاد یک نقش سودمند برای بانکداری اسلامی نسبت

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-22]

به بانکداری مرسوم قوی نباشند. این طرح انگیزشی می‌تواند در زمینه‌ی ابزارهای مشارکت در سود و زیان که توسط بانک‌های اسلامی‌ارائه می‌شوند کمتر کارا باشد زیرا جایگزینی تعهدات بهره با یک سهم از مجموع سودها، تهدید ورشکستگی را برای مدیران کاهش می‌دهد. (قیرات و ویل، ۲۰۱۵)

۵. نتیجه‌گیری

اقتصاد مقاومتی یک اقتصاد فعال و مقاوم است با رویکرد تعاملی که از تمامی‌ظرفیت‌های محیطی جامعه برای استقرار آن استفاده می‌کند. در این میان بانک اسلامی‌که جزء نهادهای اساسی و پایه‌ای اقتصاد و بالاخص اقتصاد اسلامی‌است می‌تواند با ظرفیت بالقوه و بالفعل خود بسترساز اقتصاد مقاومتی شود. از این رو استقرار قانون عملیات بانکی بدون ربا و حرکت در راستای آرمان بانکداری اسلامی نیازمند توجه ویژه مسئولین و متصدیان نظام بانکی است تا ضمن نهادسازی‌های لازم، زمینه ترویج فرهنگ بانکداری اسلامی را در میان آحاد جامعه فراهم آورند. در این مطالعه، رابطه‌ی بین توسعه‌ی بانکداری اسلامی‌و کارایی اقصاد مقاومتی در نمونه بزرگی از کشورهای قابل مقایسه بررسی شد. داده‌های کاملی درباره فعالیت‌های بانکداری اسلامی از نظر اعتبار و سپرده‌ها استفاده شد. در این بخش نتایج اصلی تحقیقات مطالعه شده بیان شده است که عبارتند از:

۱. تعداد قابل توجهی از مشاهدات نشان می‌دهد که توسعه بانکداری اسلامی برروی کارایی اثر مفیدی دارد.
۲. درخصوص نتایج مرتبط با سپرده‌ها می‌توان گفت:

اول، توسعه بانکداری آن‌گونه که توسط اهمیت سپرده‌ها اندازه‌گیری می‌شود نقشی در افزایش کارایی ندارد. همان‌طور که مئون و ویل (۲۰۱۰) بیان نمودند که اهمیت اعتبار نسبت به اهمیت سپرده‌ها نقش بزرگتری در حمایت از توسعه اقتصادی بازی می‌کند، با این‌که این نویسندگان نشان دادند که نسبت اعتبار خصوصی به تولید ناخالص داخلی به طور مثبتی با کارایی ارتباط دارد، آن‌ها هیچ اثر معنی‌داری از نسبت بدهی‌های نقد شونده واسطه‌های مالی به تولید ناخالص داخلی، که شاخصی تقریبا مرتبط با اهمیت سپرده‌های بانکی است، مشاهده نمی‌کنند. (مئون و ویل، ۲۰۱۰)

دوم، زمانی که توسعه بانکداری به وسیله تمایز بین دو شکل بانکداری درنظر گرفته می‌شود، مجددا پشتوانه‌ای برای تاثیر مثبت توسعه بانکداری اسلامی برکارایی پیدا شد. زیرا متغیر سپرده‌های اسلامی به تولید ناخالص داخلی منفی و معنی‌دار است.

۳. اهداف اقتصاد مقاومتی از طریق افزایش اشتغال و کارآفرینی و تاکید برصادرات همزمان با تقویت بنیان‌های تولید داخلی، هم‌چون تجارب دوره قبل از تحریم و حین‌تحریم مبنای علمی‌دارد و براساس تئوری‌های اقتصادهای مقاوم، اشتغال‌زایی و سیاست‌های طرف عرضه

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-22]

پیش شرط اصلی دست یافتن به آن است. در این میان هدف این مقاله بررسی نقش نظام بانکی در تامین این اهداف بود که نهایتا حاصل تحلیل این شد که ابزارهای بانکی کشور نظیر حجم سپرده‌ها و اعطای تسهیلات ارتباط مستقیم با اشتغال‌زایی و صادرات غیرنفتی دارند که به معنی تاثیر توامان برکاهش بیکاری و افزایش تولید خواهد بود.

۴. روی هم رفته، ما شواهدی یافتیم که توسعه بانکداری اسلامی از کارایی حمایت می‌کند و تاثیرات مستقیم و غیر مستقیم در بازارهای مالی کشورها دارد.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-22]

منابع

۱. آل طه، سیدحسن؛ هوشمند چایجانی، میلاد و محمد، اسماعیل‌زاده (۱۳۹۲)، حمایت از تولید ملی به عنوان راه کار اقتصاد مقاومتی، اولین کنفرانس بین‌المللی حماسه سیاسی (با رویکردی بر تحولات خاورمیانه) و حماسه اقتصادی (با رویکردی بر مدیریت و حسابداری)، رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن،

۲. محمدصادق تراب‌زاده جهرمی, سید علیرضا سجادیه, مصطفی سمیعی نسب (۱۳۹۲). مطالعات انقلاب اسلامی، سال دهم- شماره ۳۲.

۳. حاجیان، محمدرضا، ۱۳۹۰، « موانع و مشکلات اجرای عقود مشارکتی در نظام بانکی کشور»، تهران: پژوهشکده پولی و بانکی

۴. سلاجقه، سعید و محمد، جمشیدی (۱۳۹۱). برنامه‌ریزی، کارآفرینی و توسعه مناطق اقتصادی در چند مرحله اثر بخشی اقتصاد مقاومتی، همایش ملی بررسی و تبین اقتصاد.

۵. سیف‌اله مراد(۱۳۹۱) الگوی پیشنهادی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه آفاق امنیت سال ۵، شماره ۱۶.

۶. شمع‌ریزی، سیدحمید (۱۳۷۰). بانکداری بدون ربا در جمهوری اسلامی پاکستان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).

۷. صالح‌آبادی، علی (۱۳۸۴)، بررسی اوراق‌قرضه اسلامی در مالزی از دیدگاه فقه امامیه، فصلنامه پژوهشی دانشگاه امام صادق (ع)، شماره ۲۵.

۸. بارانی، شهرزاد، اطهری، زهرا و زرافشان، کیومرث (۱۳۸۸). بررسی دلایل گرایش به کارآفرینی دانشجویان علمی-کاربردی کشاورزی (مطالعه موردی: استان کرمانشاه). فصلنامه توسعه کارآفرینی، سال دوم، شماره ششم، صص ۹۵-۷۳

۹. فلیحی، نعمت و علیرضا امینی(۱۳۸۸)، بررسی اثرات حجم پولی و تسهیلات بانکی برعرضه و تقاضای نیروی‌کار، مجموعه مقالات دهمین کنفرانس پولی و ارزی.

۱۰. محرابی، لیلا (۱۳۹۱)، ساختار بانکداری اسلامی‌در کشورهای اسلامی: نمونه موردی کشور مالزی، گزارش پژوهشی شماره ۶، تهران: پژوهشکده پولی و بانکی.

۱۱. معصومی‌نیا، غلامعلی و شهیدی‌نسب، مصطفی(۱۳۹۱)، بررسی فقهی و اقتصادی ابزار تامین مالی مشارکت‌کاهنده، فصلنامه اقتصاد اسلامی، شماره ۳۵.

۱۲. مکرمی، حسن (۱۳۹۶)؛ بررسی جایگاه نظام اعتباری بانک‌ها در راستای ابلاغ سیاست‌های اقتصاد مقاومتی با تاکید برتولید، اشتغال و صادرات بومی، بیست و هشتمین همایش بانکداری اسلامی، تهران.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-22]

۱۳.موسویان، سیدعباس و میسمی (۱۳۹۳). نظارت شرعی بر بانک‌ها و موسسات مالی اسلامی، پژوهشکده پولی و بانکی.

۱۴.میسمی، حسین(۱۳۹۴): الگوهای مختلف اجرای بانکداری اسلامی، مقایسه تجربه ایران با سایر کشورها، فصلنامه تازه‌های اقتصاد، شماره ۱۴۴.

15. Abdullah, S., 2007, "The application of the AAOIFI accounting standards by the Islamic Banking sector in Saudi Arabia", Durham: Durham University; Available at Durham E-Theses Online: http://etheses.dur.ac.uk/2594./
16. Ainley, M., 2005, "Islamic banking arrives in the UK", The Banker, Vol.155, p. 47.
17. Butt, I., 2010, "Barriers to adoption of Islamic banking in Pakistan", Journal of Islamic Marketing, V. 11.
18. Briguglio, L., Cordina, G., Farrugia, N. and Vella, S, 2006, "Conceptualising and Measuring Economic Resilience." In Briguglio, L., Cordina, G., and Kisanga E.J. (eds) Building the Economic Resilience of Small States, Malta: Islands and Small States Institute and London: Commonwealth Secretariat, P 265-287
19. Elzahi A., Rosly A. and Ibrahim, M., 2003, "The X-efficiency of the Sudanese Islamic banks", IIUM, Journal of Economics and Management, V. 11, N.2.
20. Gheeraert,L.,Weill.L.,2015, "Does Islamic banking development favor macroeconomic efficiency? Evidence on the Islamic finance-growth nexus", Economic Modelling,Vol 47 ,32–39
21. Goud, B., 2009, "Islamic Finance in North America", Dubai: Yasaar Media Publications.
22. Grossman, S., Hart, O., 1982. Corporate financial structure and managerial incentives. In: McCall, J. (Ed.).
23. Hassan, S., 2004, "Issues in the Regulation of Islamic Banking: The Case of Sudan", Khartoum: Research and Studies Series of the Bank of Sudan.
24. HM Treasury, 2013, "The Development of Islamic Finance in the UK: The Government's Perspective", London: HM Treasury.
25. Krishnan, T., 2008, "A qualitative study on Islamic banking in Malaysia: issues, prospects and challenges", MBA Dissertation of the Faculty of Business and Accountancy, Malaya: University of Malaya.
26. Levine, R., 2005. Finance and growth. In: Aghion, P., Durlauf, S. (Eds.), Handbook of economic growth. Elsevier.
27. Lynnzyp, B., 2009, "Islamic Finance in the United States: Product Development and Regulatory Adoption", MA Thesis, Graduate School of Arts and Sciences, U.S: Georgetown University.
28. Méon, P.G., Weill, L., 2010a. Does financial intermediation matter for macroeconomic efficiency? Econ. Model. 27, 296–303.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-22]

29. Moroney, J., Lovell, C.A.K., 1997. The relative efficiencies of market and planned economies.South. Econ. J. 63 (4), 1084–1093.
30. Saleh, A. and Zeitun, R., 2006, "Islamic Banking Performance in the Middle East: A Case Study of Jordan", University of Wollongong: Economics Working Papers.
31. Sheikh, M., Taseen, U., Haider, S. and Naeem, M., 2011, "Islamic Vs Conventional Banks in Pakistan: A case study of Bahawalpur", BRM Research Article, V. 4.
32. The Banker Magazine, 2013, Novemebr issue, New York: Bradford Rhodes Publication.
33. Zysman , J.(1983). "Governments. Markets and Growth: Finance and the Politics of Industrial.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-22]